

ність сільськогосподарських культур і видів продуктивних тварин, що створюють специфічний спосіб життя сільського населення, що є основою організації аграрного виробництва як сектору загальногосподарського комплексу.

У нинішніх умовах соціально-економічної перебудови відносин власності аграрна політика набуває особливого значення. Проте проблема обґрунтування соціально-економічної сутності, основного змісту й напрямів формування та поетапного здійснення аграрної політики залишається не розв'язаною, а її важливі положення є дискусійними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-економічні проблеми сутності й реалізації державної аграрної політики – предмет багатьох наукових досліджень вітчизняних авторів, зокрема В.Г. Андрійчука [1], П.І. Гайдуцького [2], В.П. Горьового [3], А.Д. Діброви [4], С.М. Кваші [5], І.В. Кобути [6], М.Ф. Кропивка [9], Ю.О. Лупенка [7, 10, 11], М.Й. Маліка [9, 10, 11], В.Я. Месель-Веселяка [7], Б.Я. Панасюка, П.Т. Саблука [7, 8], О.Г. Шпикуляка [12, 13], О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина [1, 14].

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати стан агропромислового комплексу в умовах реалізації державної аграрної політики, її ефективність у період трансформації національної економіки, визначити її вплив на формування й розвиток як виробничої, так і соціальної сфери сільських територій.

Виклад основних результатів дослідження. Аграрна політика в сучасних умовах являє собою стратегічний курс держави, цілісну науково обґрунтовану систему, яка враховує закономірності розвитку світового ринкового виробництва та спрямована на глибоку перебудову соціально-економічних відносин в агропромисловій сфері.

Визначальним положенням державної аграрної політики є законодавче забезпечення права власності на результати своєї праці, землю і засоби виробництва. Беручи до уваги структурні зміни в агропромисловому комплексі, які відбулися на початку формування незалежної держави, загальний напрям соціально-економічної перебудови від-

носин власності на селі повинен здійснюватися за формулою "поєднання приватної власності на землю, засоби виробництва й результати праці з колективною формою організації виробництва". За таких умов слід проводити приватизацію земель і майна водночас із реформуванням організаційно-правових структур господарювання.

В Україні, надаючи належного значення розв'язанню продовольчої проблеми й соціальному розвитку села, одним із перших законодавчих актів був прийнятий Закон «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві». Ним законодавчо закріплено державне забезпечення пріоритетності розвитку галузей АПК на основі здійснення ряду організаційно-економічних і правових заходів, спрямованих на надання сільськогосподарським та іншим товаровиробникам галузей АПК вільного вибору форм і видів трудової та господарської діяльності, права повної власності на результати своєї праці, створення умов переходу до ринкової економіки.

У подальшому було прийнято ряд інших законів, указів Президента й постанов Уряду з питань розвитку сільського господарства і соціальної сфери села. Відповідна законодавча й нормативна база проведення аграрної реформи сприяла тому, що за час становлення державності України в агропромисловому комплексі були закладені основи соціально-економічних змін у відносинах власності, формування багатокладної економіки, розвитку демократизації господарювання, переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки.

Основною метою аграрної політики є гарантування продовольчої безпеки країни, утвердження пріоритетного розвитку агропромислового виробництва, забезпечення соціальної спрямованості аграрної реформи, створення на законодавчій основі реального власника в аграрній сфері при безповоротному подоланні відчуження сільських товаровиробників від землі, засобів виробництва, результатів праці, формування сучасного конкурентоспроможного агропромислового виробництва з виходом на світовий продовольчий ринок.

Як одна з найважливіших складових державної соціально-економічної політики, аграрна політика повинна забезпечити відродження та подальшу розбудову села, розвиток соціальної інфраструктури сільських територій як у коротко-, так і в довгостроковому періодах. Одним із завдань аграрної політики є визнання суспільством необхідності та значущості селянської праці, яку необхідно зробити настільки престижною, щоб сільські поселення за своїми основними параметрами не відрізнялися від міських.

Реалізація державної аграрної політики має здійснюватися в багатьох напрямках: економічному, соціальному, інвестиційному, екологічному, інноваційному, структурному, зовнішньоекономічному. Виходячи з цього, процес подальшої трансформації аграрної сфери повинен бути спрямований на перетворення існуючих об'єктів господарювання в економічно і соціальноефективні організаційно-правові форми та вдосконалення системи економічних відносин між ними. При цьому завдання державної аграрної політики – створити однакові умови для функціонування різних форм господарювання на основі забезпечення рівних можливостей для вільного підприємництва, повної реалізації економічних інтересів і виконання регулювання функції держави.

Організаційною формою реалізації державної аграрної політики, безумовно, є поетапне проведення аграрної реформи, в основу якої покладаються докорінні зміни земельних та майнових відносин у сільському господарстві. Цей складний процес повинен здійснюватися виваженим еволюційним шляхом, спрямованим на розвиток соціально-економічних відносин на селі.

Удосконалення земельної реформи здійснюється на основі реалізації комплексу правових, економічних, технічних і організаційних заходів. Роздержавлення та приватизація земель, передача їх у власність і користування безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам є першим важливим етапом реформування земельних відносин. Паювання земель із видачею сертифікатів на право на земельну частку (пай), яка стала об'єктом оренди, успадкування, дарування, обміну, застави, купівлі-продажу, виходу з господар-

ських структур, а також підставою для вступу в різні формування, що створюються на базі колективних сільськогосподарських підприємств, є підставою для подальшого поглиблення аграрної реформи на основі приватної власності. На нинішній час майже 7,8 млн громадян одержали земельні паї, водночас майже третина селян ще не визначилася з тим, як розпорядитися своїми паями.

На початок 2014 року на сільські домогосподарства припадало майже 7 млн га землі, з яких майже 6 млн га (85,4%) – для ведення особистого селянського господарства й товарного сільськогосподарського виробництва. Для ведення фермерського господарства виділено 4,7 млн га. Більше 2,9 млн га сільськогосподарських угідь припадає на одного сільського жителя. Працівники соціальної сфери (582,1 тис. осіб) одержали земельні ділянки площею 344,9 тис. га, середній розмір ділянки становить 2,1 га*.

Державна політика в галузі земельних відносин повинна бути спрямована на жорсткий контроль за ефективним використанням земельних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення, щоб не допустити їх неефективного використання, потрапляння до рук іноземних громадян, а також недбайливих вітчизняних „господарів”, готових поміняти цільове призначення сільськогосподарських земель, перепродати їх, не маючи навиків роботи на землі.

Для підвищення ефективності системи регулювання земельних відносин державі потрібно створити цілісну систему економічного регулювання земельних відносин і земельного ринку; поєднати законодавчу базу з методами капіталізації рентних доходів об'єктивної економічної оцінки земельних ділянок сільськогосподарського призначення; обґрунтувати нормативні ціни з урахуванням змін ринкових цін регіональних земельних ринків; обґрунтувати розміри орендної плати в поєднанні з ціною земельної ділянки тощо.

Поряд з економічним регулюванням необхідно передбачити адміністративне регулювання земельних відносин: запровадження контролю за дотриманням земельного

* Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України. – Статзбірник. – 2014. – С. 7.

законодавства; вилучення земель при порушенні земельного законодавства за рішенням суду; процедури подачі заяв на придбання земельних ділянок із фондів муніципальних земель.

Держава повинна залишити за собою право використання сільськогосподарських угідь, які не підлягають роздержавленню та приватизації, здавати їх в оренду господарюючим суб'єктам, бути повноправним учасником земельного ринку і в разі потреби здійснювати викупи земельних паїв у населення з наступною здачею цих угідь в оренду ефективнішим землекористувачам.

Для подальшого розвитку форм власності й відносин власності необхідно, насамперед, створити чіткий механізм процесу приватизації та реалізації прав власності. Процес приватизації має бути прозорим економічно, політично обґрунтованим, простим і зрозумілим для кожного трудівника.

Створення приватного власника на селі, перетворення великотоварних господарських структур у самостійні утворення не повинно приводити до руйнування загального стану, втрати реального продовольчого ринку, зовнішніх ринків. На практиці процес приватизації із засобу перетворився здебільшого у мету,

що призвело до значного розриву в часі від визначення земельних часток (паїв) та майнових паїв членам трудових колективів до перетворення господарств у нові виробничо-правові структури.

Багатоукладність господарювання належить до важливих принципів аграрної політики в Україні, є невід'ємною частиною глибоких соціально-економічних перетворень на селі. Вона відображає рівноправний розвиток різних типів власності, з яких модифікуються певні їхні форми, створюються відповідні виробничо-господарські структури.

Законами України “Про господарські товариства”, “Про сільськогосподарську кооперацію”, “Про підприємства” й іншими актами урегульовано організаційно-правові форми господарюючих суб'єктів.

На базі реформованих колективних сільськогосподарських підприємств створено приватно-орендні господарства, сільськогосподарські кооперативи, селянські (фермерські) господарства та інші організаційно-правові структури (табл. 1). Завершено приватизацію державних підприємств із переробки сільськогосподарської продукції, агросервісу й будівельних організацій.

1. Кількість діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання

Показник	2002 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Усього	61178	57877	56493	56133	55866	55680	52543
Господарські товариства	9337	7900	7769	7757	8121	8245	7750
Приватні підприємства	4116	4123	4243	4140	4183	4095	3772
Виробничі кооперативи	2111	1521	952	905	856	809	674
Фермерські господарства	43042	42447	41726	41488	40732	40752	39428
Державні підприємства	570	386	322	311	294	269	228
Підприємства інших форм господарювання	2002	1500	1481	1532	1680	1460	691
<i>До загальної кількості, %</i>							
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Господарські товариства	15,3	13,7	13,8	13,8	14,5	14,8	14,8
Приватні підприємства	6,7	7,1	7,5	7,4	7,5	7,4	7,2
Виробничі кооперативи	3,4	2,6	1,7	1,6	1,6	1,5	1,3
Фермерські господарства	70,4	73,3	73,8	73,9	72,9	73,2	75,0
Державні підприємства	0,9	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4
Підприємства інших форм господарювання	3,3	2,6	2,6	2,7	3,0	2,6	1,3

Джерело: Статистичний щорічник України. – 2014.

Розроблено основні соціально-виробничо-господарські функції названих типів організаційно-правових формувань, визначено їх місце і роль у соціально-

економічному розвитку демократичного суспільства. При цьому враховувалися такі економічні фактори, як використання запасу робочої сили та розмірів земельних ділянок,

рівень зайнятості працівників, трудомісткість виробництва сільськогосподарської продукції.

Практично в кожному регіоні є зразки вмілого господарювання в ринкових умовах. Так, у Київській області розроблено програму розвитку тваринництва, яка успішно реалізується. Ще у 2009 році, вперше за роки незалежності, область повністю забезпечила себе свининою власного виробництва. А м'ясо птиці перевищує потребу області в п'ятеро, яєць – у шестеро. Введено в експлуатацію свинокомплекс на 30 тис. гол. Вживаються заходи щодо розвитку поголів'я худоби, зокрема корів, спад яких триває понад двадцять років, оскільки бізнес не заінтересований вкладати кошти в цей напрям через довготривалу окупність. В області заплановано реалізувати десятки проєктів будівництва молочнотоварних ферм, розбудови аграрних комплексів.

Активізувалася реалізація ряду урядових програм із розвитку сільського господарства, зокрема тваринницької галузі. Враховуючи ситуацію, що склалася в державі з виробництвом тваринницької продукції, Уряд ухвалив постанову, якою передбачено доплати в розмірі від 600 до 1900 грн за кожну виращену голову худоби, а також за ви-

щений і проданий на забій молодняк великої рогатої худоби та свиней, за продане населенням молоко. Також заплановано відшкодування селянам витрат на закупівлю установок індивідуального доїння – до п'яти тисяч гривень за одиницю. За програмою підтримки великих підприємств при будівництві інвестором тваринницького комплексу на 1000 голів і більше держава повертає йому до 80% витрат.

Проте внаслідок некомплексного підходу до проведення аграрної реформи, порушення міжгалузевого еквівалентного обміну, поглиблення диспаритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію набули стійкої тенденції процеси спаду сільськогосподарського виробництва (табл. 2).

На фоні загального спаду виробництва сільськогосподарської продукції зростання відбулося у фермерських господарствах, що є непоказовим, оскільки їх почали створювати лише з 1995 року. Значно зросло виробництво продукції в господарствах населення (крім продукції тваринництва). У цілому особисті селянські господарства займають провідну роль у виробництві багатьох видів продукції для задоволення потреб населення (табл. 3).

2. Продукція сільського господарства, млн грн

Показник	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.	2014 р. до 1990 р., %
Усього	282774,2	183890,3	151022,2	179605,8	194886,5	223254,8	251438,6	88,9
рослинництва	145502,0	106329,6	92838,9	114479,9	124554,1	149233,4	177707,9	88,9
тваринництва	137272,2	77560,7	58183,3	65125,9	70332,4	74020,4	73730,7	53,7
Сільськогосподарські підприємства – усього	199161,3	99448,6	57997,7	72764,7	94089,0	113082,3	139058,4	69,8
Продукція:								
рослинництва	117938,0	67549,1	45791,0	55677,0	66812,7	82130,2	103529,5	89,5
тваринництва	81223,3	31899,5	12206,7	17087,7	27276,3	30952,1	33528,9	41,3
								2014 р. до 2005 р.:
У т.ч. фермерські господарства – усього		1392,4	3125,2	8177,5	11965,8	14111,1	19188,8	у 13,8 раза
рослинництва		1189,8	2903,3	7719,2	10840,9	12843,1	17847,0	у 15 разів

тваринництва		202,6	221,9	458,3	1124,9	1268,0	1341,8	6,6 раза
Господарства населення – усього	83612,9	84441,7	93024,5	106841,1	100797,5	110172,5	112380,2	
рослинництва	27564,0	38780,5	47047,9	58802,9	57741,4	67103,2	72178,4	
тваринництва	56048,9	45661,2	45976,6	48038,2	43056,1	43069,3	40201,8	

Джерело: Статистичний щорічник України. – 2014. – С. 116.

3. Частка господарств населення у виробництві продукції сільського господарства, %

Показник	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.	2014 р. до 1990 р.
Продукція сільського господарства – усього	29,6	45,9	61,6	50,5	51,7	49,3	44,7	151,0
Продукція рослинництва	18,9	36,5	50,7	51,4	46,4	45,0	40,6	214,8
У т.ч.: зернові культури	2,8	8,1	18,4	24,3	24,2	21,9	21,9	Майже у вісім разів
картопля	71,4	95,8	98,6	98,8	97,4	96,7	96,8	135,6
овочі	26,9	72,7	83,1	89,3	88,1	85,7	86,1	Більше як у три рази
плоди і ягоди	53,6	83,6	81,8	88,2	83,6	81,6	83,4	155,6
Продукція тваринництва	40,8	58,9	79,0	73,8	61,2	58,2	54,5	133,6
У т.ч.: м'ясо (в забійній масі)	28,9	51,7	73,7	63,2	44,9	42,5	38,5	133,2
молоко	24,0	45,3	71,0	81,2	80,3	77,7	76,2	Більше як у три рази
яйця	37,8	55,6	66,2	50,5	39,9	37,3	36,0	95,2
вовна	11,2	30,1	61,4	78,3	83,1	85,1	85,4	Більше як у 7,6 раза

Джерело: Статистичний щорічник України. – 2014. – С. 118.

Останніми роками, насамперед із причин істотних недоліків в організації фінансової системи в сфері економіки сільськогосподарського виробництва, недосконалої кредитної та податкової політики, різко знизилася платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників, зросла кредиторська заборгованість з основної діяльності підприємств агропромислового комплексу, скоротились їхні обігові кошти. Переважна більшість господарств стала збитковою. Рентабельне виробництво зберегла лише незначна частина сільськогосподарських підприємств. Фінансова криза охопила всю аграрну сферу, що призвело до зупинення інвестиційного процесу, посилення руйнування матеріально-технічного потенціалу сільського господарства. Основні засоби з 2000 року зменшилися на 23,1%. Частка інвестицій у сільське господарство з 1990 року скоротилася на 14,2%. Практично припинилось оновлення машинно-технологічного парку, а забезпечення ним аграрного виробництва

становить 45-50% від потреби. Порівняно з 1991 роком на 73,7% скоротилася кількість тракторів, на 74,2 – зернозбиральних комбайнів, на 86,4% – бурякозбиральних машин.

Важливо забезпечити прискорений розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування й хімічної промисловості для повного забезпечення агропромислового виробництва сучасною технікою, мінеральними добривами, хімічними засобами захисту рослин, препаратами ветеринарної медицини для потреб тваринницьких галузей; спрямування інвестиційної політики на відновлення та розвиток ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості. Нині складовою державної аграрної політики є посилення розвитку інтеграційних процесів у виробництві сільськогосподарської продукції та її промислової переробки з метою виготовлення високоякісних конкурентоспроможних кінцевих продуктів споживання; освоєння новіт-

ніх ресурсоощадних технологій виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції й збереження навколишнього природного середовища.

Отже, вектор аграрної політики повинен бути спрямований на гарантування продовольчої безпеки країни, забезпечення пріоритетного розвитку агропромислового комплексу з визнанням сільського господарства базовою галуззю економіки національного господарства, створення умов для стабілізації та нарощування виробництва сільськогосподарської продукції.

У полі зору державної аграрної політики постійно має знаходитися проблема вдосконалення організаційно-економічних механізмів, цінового регулювання, кредитно-фінансової системи й податкової політики, спрямованих на стимулювання розвитку агропромислового виробництва.

Ефективне функціонування аграрної сфери, як показав зарубіжний досвід, неможливе без відповідного ринкового регулювання виробництва з урахуванням кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків. Цінова політика має ґрунтуватися на основі вільного ціноутворення за участю державної підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників. Слід вжити дієвих заходів щодо диспаритету цін, адже ціни на засоби виробництва зростають в п'ять разів швидше, ніж на сільськогосподарську продукцію.

У державній аграрній політиці особливе місце займає соціальний розвиток села, створення повноцінного соціально-життєвого середовища в сільській поселенській мережі. Водночас із ряду об'єктивних та суб'єктивних причин на селі відбувся глибокий соціальний занепад, який пояснюється, насамперед, прорахунками у проведенні державної аграрної політики, відсутністю необхідних джерел фінансування, а також належного контролю за виконанням законодавчих і нормативних актів із питань соціального розвитку села.

Село старіє, деформується його вікова й статевая структура, прогресують депопуляційні процеси, відсутній природний приріст сільського населення. Надто повільно формується соціальна інфраструктура. Фінансування соціальних об'єктів за рахунок місце-

вих бюджетів, фактична відсутність на дані цілі коштів призводить до занепаду цих об'єктів і прискорення міграційних процесів. Причому із села вибувають в основному жінки й молодь, на частку якої припадає 2/3 мігрантів серед сільського населення.

Державна інвестиційна політика має бути зорієнтована, передусім, на розвиток об'єктів соціальної інфраструктури сільських поселень, створення додаткових робочих місць у виробничій та соціальній сферах села, розширення підсобних підприємств і промислів. Державі слід проводити активну роботу у сфері зайнятості дієздатного населення, мають бути реалізовані регіональні програми зайнятості сільського населення та заходи, спрямовані на розвиток самостійного підприємництва селян, регулювання трудових відносин, наймання працівників, зменшення трудового навантаження і поліпшення умов праці. Важливо забезпечити зайнятність сільської молоді у виробничій та соціальній сферах, підвищення рівня її професійної орієнтації й кваліфікації. Адже у 2014 році в сільській місцевості нараховувалося 558,2 тис. безробітних, рівень безробіття становив 7,4%, у тому числі серед молоді віком до 35 років – 30,8%. Серед безробітних 19% кваліфіковані робітники, 61,7% сільського населення зневірилося у пошуках роботи. Майже 2,9 млн осіб у віці 16-59 років не працювали і не навчалися, 3,2 млн осіб зайняті тільки в особистому селянському господарстві, що на 26,9% більше проти 2005 року.

Державна політика зайнятості в сільській місцевості має бути спрямована на забезпечення повної зайнятості наявних трудових ресурсів, залучення в агропромислову сферу, в систему агробізнесу трудових ресурсів із міст, стимулювання переміщення в село промислової переробки сільськогосподарської сировини, інших видів сільськогосподарської діяльності й розвитку соціальної сфери. Для цього слід використати пільговий податок, кредити, формування державних інвестицій для організації малих і середніх форм господарювання, створення різних акціонерних товариств із виробництва кінцевої продукції експортного спрямування.

Інвестиційна політика держави орієнтується на підтримку виробництва, насамперед, продукції критичного імпорту, розробку наукомістких технічних засобів та технологій. Потребує вдосконалення система управління науково-технічним прогресом, підвищення ролі й відповідальності аграрної науки за розробку і реалізацію аграрної політики, подолання фінансової та інвестиційної кризи, здійснення техніко-технологічного переоснащення агропромислового виробництва.

За участю державних органів необхідно розвивати науково-технічні зв'язки, виконувати міждержавні програми, здійснювати обмін кадрами, спеціалістами, інформаційним забезпеченням. Слід активізувати інтеграційні процеси аграрної освіти і науки, створювати комплексні науково-навчально-виробничі формування.

Потребує розширення мережа оптових ринків сільськогосподарської продукції та продовольства, здійснення сертифікації товарних бірж, їхніх філіалів, створення регіональних і районних агроторгових домів, брокерських контор, контрактних компаній, організації аукціонів, виставок-ярмарків тощо.

Особливої уваги з боку держави потребує вдосконалення податкової політики щодо підприємств агропромислового комплексу та, насамперед, сільськогосподарських, для послаблення податкового тиску і підвищення ролі земельного податку.

Вектор державної інвестиційної політики має бути зорієнтований, передусім, на роз-

виток об'єктів соціальної інфраструктури сільських поселень: освіти, охорони здоров'я й культури, зв'язку, транспорту, житлово-комунального господарства, дорожнього будівництва. Вона повинна сприяти створенню додаткових робочих місць у виробничій і соціальній сферах села, розширенню підсобних підприємств та промислів.

У полі зору державної аграрної політики має бути підтримка створення фондів соціального розвитку сільської місцевості за рахунок коштів місцевих бюджетів, а також цільових відрахувань підприємств, організацій, установ.

Висновки. Подолання кризового стану, що склався в агропромисловому комплексі, забезпечення стабілізації виробництва, створення передумов для нарощування продовольчих і сировинних ресурсів в Україні, перехід до ринкової економіки відображає основну сутність державної аграрної політики.

Одним із центральних завдань є активна реалізація дієвої аграрної політики держави, основа якої – аграрна реформа. Виважена аграрна політика має сприяти подоланню кризи не тільки в галузях АПК, але в цілому в національній економіці. Тому реалізація програми стабілізації та розвитку всіх галузей сільськогосподарського виробництва, розробка концепції такої політики й методологічних основ прийняття рішень є актуальним для державотворчих процесів по зміцненню політичної незалежності нашої держави.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
2. Гайдуцький П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільських територій / П.І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 43-48.
3. Горьовий В.П. Аграрна політика у розвитку фермерства в Україні / В.П. Горьовий, Л.В. Прудивус // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 10-17.
4. Діброва А.Д. Аграрна політика США: тенденції розвитку та уроки для України / А.Д. Діброва // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 127-132.
5. Кваша С.М. Аграрна політика в умовах трансформації: чинники та інструменти / С.М. Кваша // Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві ; Зб. матер. Дванадцятих річних зборів Всеукр. конгр. вчених екон.-аграр. – Київ, 25-26 лют. 2010 р. ; ред. кол. П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2010. – С. 54-63.
6. Кобута І.В. Аграрна політика підтримки сільського господарства – нові виклики в зв'язку із вступом України до СОТ / І.В. Кобута // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 32-39.
7. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 26-38.
8. Саблук П.Т. Агроекономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку: моногр. / П.Т. Саблук. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. – 372 с.

9. Соціальні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво і менеджмент): моногр. / М.Й. Малік, М.Ф. Кропивко, О.Г. Булавка ; за ред. М.Й. Маліка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 642 с.
10. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Заяць В.М. та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.
11. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та О.Г. Булавки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 74 с.
12. Шпикуляк О.Г. Наукове забезпечення інноваційного розвитку аграрної сфери / О.Г. Шпикуляк, М.І. Грицаєнко // Бізнес-Інформ. – 2016. – № 4. – С. 143-149.
13. Шпикуляк О.Г. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність : моногр. / О.Г. Шпикуляк, М.І. Грицаєнко. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. – 424 с.
14. Юрчишин В.В. Сучасні аграрні перетворення в Україні / В.В. Юрчишин. – К.: ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2013. – 424 с.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2016 р.

*

УДК 338.439:339.138

*Л.О. МАРМУЛЬ, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії
та фінансово-економічної безпеки
Одеська національна академія харчових технологій
Н.П. НОВАК, кандидат економічних наук, докторант
Херсонський державний аграрний університет*

Розвиток органічного виробництва в Україні на засадах кооперації

Постановка проблеми. Органічне виробництво набуває дедалі більшого поширення в Україні, Європі та світі загалом. Це пояснюється необхідністю забезпечення здорового харчування населення й відтворення природної родючості ґрунтів і біорізноманіття навколишнього природного середовища. Сучасна концепція функціонування сільського господарства у глобалізованому світі передбачає, що бідні країни мають забезпечити споживання продуктів харчування населенням на кількісній основі, а багаті країни – якісно. Такий підхід надав особливої динаміки розвитку органічного виробництва та мікрофермерства у США, європейських країнах й Україні зокрема.

Так, тільки за останні три роки площі під органічними культурами в Україні збільшилися з 270,0 до 400,0 тис. га, або на 48,0%. Це пов'язано, насамперед, із розширенням ринків органічної продукції, збільшенням доступності аграрного ринку ЄС та інших

країн для вітчизняних органічних товаровиробників, удосконаленням інституційних умов їхньої діяльності. Проте не достатньо вирішеними залишаються питання сертифікації органічних підприємств і продукції, особливо вартості сертифікаційних послуг; спеціалізації органічного виробництва й обґрунтування її нових напрямів для малих і дрібних (на рівні селянських домогосподарств або мікроферм) товаровиробників; фінансово-інвестиційного, науково-консультативного та кадрового забезпечення органічного землеробства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку органічних сільськогосподарських підприємств в останні десятиріччя знаходяться у полі зору вітчизняних та зарубіжних учених і практиків. Так, С.С. Антонець, В.М. Писаренко вказують на виняткову місію України щодо органічного землеробства у глобалізованому світі [1]. У публікаціях М.М. Ігнатенка велика увага приділена розвитку органічного землеробства на засадах соціальної відповідальності

© Л.О. Мармуть, Н.П. Новак, 2016